

KAYIP SESLERİN İZİNDE

Emre Aracı

Paris Operası'nda İstanbul'a Yardım Konseri

Tam 112 yıl önce, Paris'in tarihî opera binası Palais Garnier'de, o dönemde İstanbul'da peş peşe yaşanan yangınlar nedeniyle evsiz barksız kalan mağdurlara para yardımı toplamak için verilen yardım konserinin öyküsü...

8 Aralık 1908, Salı akşamı saat 20:45'te Paris'in eşsiz sanat tapınağı Garnier Operası'nda perde kalktığı zaman programda *Faust* yer alıyordu. Ama bu çok farklı bir *Faust* temsiliydi. Hatta opera temsili değil bir gala konseriydi, çünkü program Wagner, Berlioz, Gounod ve Boito gibi bestecileri belki de ilk defa böyle bir konsept içerisinde bir araya getiriyordu. Çünkü bu karma programda bütün bu bestecilerin *Faust* yapıtlarından seçme bölümler bir tür mozaik bir tablo havasında sunulmaktaydı. Bu özel temsil için devrin önde gelen şancıları angaje edilmişti. Üstelik konserin değişik bölümlerini beş ayrı orkestra şefi idare edecekti ki Edouard Colonne, Paul Vidal, Henri Rabaud, Alfred Bachelet ve Henri Büsser gibi Parislilerin yakından tanıdığı en meşhur isimler bir araya gelmişti.

Bugün adı meşhur bir orkestra ve konser serisinde yaşayan Edouard Colonne (1838-1910) o akşam eserleri seslendirilen bütün bestecileri zaten yakından tanımıştı. Bir Berlioz hayranı olduğu gibi Fransız bestecinin en fazla yapıtını seslendiren şef olarak biliniyordu. Paul Antonin Vidal (1863-1931) ise Jules Massenet'nin öğrencisi olmuş, Prix de Rome'u kazanmış, Debussy'nin yakın arkadaşı olan kıymetli bir şef olduğu kadar önemli bir besteciydi. Hatta Roma'da Liszt'in *Faust Senfonisi*'nin iki piyano düzenlemesini

Paris'in tarihi operası Palais Garnier

THÉATRE NATIONAL

DE

L'OPÉRA

Mardi 8 Décembre 1908

SOIRÉE DE GALA

organisée par le

SYNDICAT DE LA PRESSE PARISIENNE

au Bénéfice des

Sinistrés de Stamboul

COMITÉ

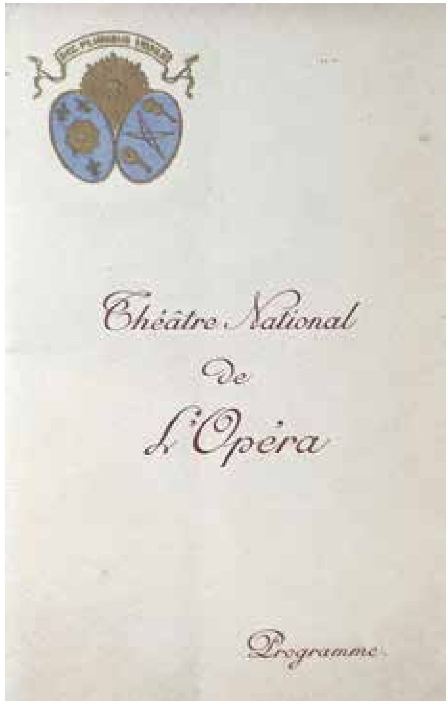
M. JEAN DUPUY, Président du Syndicat de la Presse.
M. ADRIEN HÉBRARD, Directeur du *Temps*.
M. GASTON CALMETTE, Directeur du *Figaro*.
M. ARTHUR MEYER, Directeur du *Gaulois*.
M. ADOLPHE BRISSON, Président du Cercle de la Critique.
M. DE NALÈCHE, Directeur des *Débats*.
MM. MESSAGER ET BROUSSAN, Directeurs de l'Opéra.

Secrétaire du Comité : M. GABRIEL ASTRUC.

Édité par A. LUSINCHI, *Concessionnaire*

PRIX : 0.75

Paris Operası'nda 8 Aralık 1908'de verilen konser, (Emre Aracı koleksiyonu)

Program kapağında Kral XIV. Louis'nin arması, (Emre Aracı koleksiyonu)

Konserin organizasyon komitesi ve orkestra şefleri, (Emre Aracı koleksiyonu)

23 Ağustos 1908'deki Çırçır yangını

Debussy ile birlikte bestecinin huzurunda çalmışlardı. Henri Rabaud (1873-1949) da Massenet'nin öğrencisi olmuş ve 1918'de Boston Senfoni Orkestrası'nın şefliğine getirilmişti. En tanınmış öğrencisi ise Olivier Messiaen olacaktı. Alfred Bachelet (1864-1944) ise Paris Konservatuvarı'ndan mezun olduktan sonra Paris Operası'nın koro şefliğine getirilmişti. Henri Büsser (1872-1973) de aynı konservatuvarda okumuş ve bir süre Charles Gounod'nun sekreterliğini yapmıştı. Massenet'yle de çok yakın dostluğu vardı. Prix de Rome'u kazanmış ve *Pelléas et Mélisande*'ın dördüncü temsilini idare etmesini Debussy bilhassa kendisinden rica etmişti. 101 yaşında vefat eden Büsser bir asırlık yaşamıyla Fransız müziğine tanıklık etmiş bir şahsiyetti ve Paris'te 71 Avenue Kléber'de otururdu.

O akşam Paris'in kalbindeki Garnier'nin opera sarayı kandillerle aydınlatılmış gibi ışıl ışıldı ve konsere Fransa Cumhurbaşkanı Armand Fallières de katılmıştı. Salon tıklım tıklım dolmuştu ve Vidal'in idaresindeki orkestra, programda da belirtildiği gibi, herkesin ayakta söylediği Fransız Milli Marşı *La Marseillaise*'i çalmaya başladı. Bunu takiben ise bir anda *Hymne Turc*, yani Türk Milli Marşı duyulmaya başladı. Üstelik o akşam dinleyiciler arasında, ailesi bir zamanlar Beyoğlu'ndaki Naum Tiyatrosu'nu yaptıran ve İstanbul'a İtalyan opera kumpanyaları getiren, daha çok yeni Paris'e tayin edilmiş bulunan Osmanlı sefiri Naum Paşa da hazır bulunmuştu. Çünkü Paris'te verilen bu *Faust* konseri o yıl İstanbul'da peş peşe yaşanmış olan yangın felaketlerinde evsiz barksız kalan mağdurlara para yardımı toplamak için düzenlenmiş bir hayır etkinliğiydi. Ayrıca bütün gazetelerde "Les Sinistrés des Stamboul" gala konserinin haberleri daha günler öncesinden duyulmaya başlamıştı, çünkü konseri Paris Gazeteciler Cemiyeti aralarında ortak bir komite oluşturarak düzenlemişlerdi. Temps, Figaro, Gaulois ve Débats gibi bütün tanınmış gazeteler bu konser için bir araya gelmişlerdi.

1908 İstanbul için gerçekten de zor bir yıl olmuştu. 23 Ağustos'ta Saraçhanebaşı'nda çok büyük bir yangın çıkmıştı. Tarihe Çırçır Yangını olarak geçen bu felakette altı saat içerisinde 1500 civarında bina yanmış

ve 20.000 kişi mağdur olmuştu. Yangının bir kolu Zeyrek'e diğer bir kolu ise At Pazarı'na kadar ilerlemişti. Yangının tahribatı dönemin kartpostallarından da açıkça görülüyordu. Mahalleler silinip gitmişti. Esasında İmparatorluk o yıl politik anlamda da büyük çalkantılar geçirmiş *ve* 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet ilan edilmişti. Zaten Figaro'da çıkan 9 Aral*ık 1908* tarihli haberde Paris'teki konserin açılışında "yeni" *Türk Marşı*'nın çalındığı belirtilmişti. Dolayısıyla bu *Hamidiye Marşı* değil de II. Meşrutiyet için bestelenmiş yeni marşlardan biri olmalıydı.

Konser Rabaud'nun idaresinde Wagner'in *Faust Uvertürü* ile başladı. 1839-1840 yılları arasında başladığı *Faust Senfonisi*'ni Wagner hiçbir zaman tamamlayamamış ve 1855'te bu orkestra yapıtını diğer bölümlerden de tematik materyaller kullanarak *Faust Uvertürü*'ne dönüştürmüştü. Wagner'in *Faust Uvertürü*'nü Berlioz'un yarı opera-yarı kantat havasında bestelediği ve 1846'da prömiyeri gerçekleşen *La Damnation de Faust*'undan Auerbach'taki taverna sahnesi takip etti. Bu sahnenin bitimindeyse Berlioz'un *Macar Marşı çalındı*. Goethe'nin *Faust*'uyla hiçbir konu bağlantısı bulunmayan bu *Macar Marşı*'nı, Berlioz Peşte'de vereceği bir konser öncesi yerel değerlere hitap etmek için kurgulamış, *Rakoczi Marşı*'ndan da alıntılar yaparak eserine eklemişti. Zira Berlioz'un dünyasında böyle beklenmedik müdahaleler hiç de olağan dışı sayılmazdı. Konserin Berlioz kısmını doğal olarak Colonne idare etmişti. Bunu bu defa Gounod'nun *Faust*'undan bahçe sahnesi takip etti. Konserin akışı içerisinde Gounod ve Berlioz'un farklı sahnelerinden geçişlerle, Verdi'nin librettisti ve besteci Arrigo Boito'nun *Mefistofele* operasından hapishane sahnesine gelindi. 1868'de La Scala'da prömiyeri gerçekleşen Boito'nun *Mefistofele* operası Wagner'in üslubunu benimsediği için İtalya'da kritik edilmiş ve besteci eserini revize etmek zorunda kalmıştı. Paris'teki

"İstanbul'a yardım" konserinin *Faust* programı (Emre Aracı koleksiyonu)

Paris Operası'nın anıtsal merdivenleri

kapanış ise Gounod'ya aitti. O akşam İstanbul için 60.000 Fransız frangı toplanmıştı. Stilleri o kadar farklı olan dört besteciyi tek bir tema altında buluşturmuş olmak ise ayrı bir başarı olmalıydı.

Garnier'de sahneye çıkan sanatçılar arasında İtalyan asıllı balerin Carlotta Zambelli (1875-1968) de vardı. Zambelli kariyerine 1894'te *Faust*'ta rol alarak başlamış, bir sezon St. Petersburg'daki Mariinsky Tiyatrosu'nda baş balerin olarak dans etmesinin ardından bütün ömrünü Paris*'te geçirmişti.* Aida Boni (1880-1974) de *Faust*'ta dans eden solistler arasında o akşam yer almıştı. Lucien Muratore, Jane Henriquez, Joachim Cerdan, Jeanne Goulancourt, Antoinette Laute-Brun, Marcel d'Assy, Vanni Marcoux, Zina Brozia, Andre Gresse, Yvonne Gall, Jean-François Delmas ve Gautier gibi isimlerden oluşan şancı kadrosu da yıldızlar geçidi gibiydi. Bugün "Palais Garnier" olarak bilinen ve inşaatına İmparator III. Napolyon devrinde, 1861'de başlanan Paris'in tarih*î* opera binası, tepesinde duran bronz Apollo heykeliyle birlikte gerçekten de opera sanatına adanmış bir tapınak. 5 Ocak 1875'te açılan bina mimar Charles Garnier'nin dehasını her boyutuyla ortaya koyuyor. 1908'deki İstanbul galasına gelenleri operanın o muhteşem basamaklı "Grand Escalier"sinden tırmanırken hayal etmeye çalışıyor ve bütün bunları öğrendiğim orijinal gala programının daha önce karşıma çıkmadığına üzülmüyor değilim. Zira Palais Garnier'nin kapısından pek çok defalar girip çıkmış bir opera sever olarak o programı yanımda götürmeyi çok arzu ederdim.

Hiç beklenmedik bir şekilde bir internet sitesinde karşıma çıkarak satın aldığım bu orijinal programın bir zamanlar mimar Joseph Antoine Bouvard'a (1840-1920) ait olduğunu öğreniyorum. 1900 Paris Evrensel Sergisi'nin

Joseph Antoine Bouvard

mimarlarından olan Bouvard da muhtemelen o akşam Palais Garnier'deki "Stamboul" galasına katılanlar arasında bulunuyor olmalıydı diye düşünüyorum. "Fleur de lys" armalarıyla bezeli açık yeşil rengindeki ipek ayracının da yerli yerinde durduğu bu program beni 1908'lere geri götürüyor. Marcel Proust'un yaşadığı o "Belle Epoque" devri Paris'ine. Her ne kadar program kapağında Théâtre National de L'Opéra, yani Milli Opera Tiyatrosu, yazsa ve Fransa bir Cumhuriyet olsa dahi burada yer alan süslemede "Nec Pluribus Impar" mottosuyla "Güneş Kralı" XIV.

Ayşe Türemiş'in fırçasından Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu (Emre Aracı koleksiyonu)

Louis'nin arması dikkat çekiyor. Bu Latince mottonun tam anlamı çözülememiş olsa da büyük emelleri olan Kral Louis için "her şey mümkündür" anlamına geldiği tahmin ediliyor. Ne de olsa Paris Operası'nı 1669'da Académie d'Opéra adı altında kurduran XIV. Louis'den başka birisi değildi ve kısa bir süre sonra Académie Royale de Musique adını alacak olan kurumun direktörlüğüne ise Jean Baptiste-Lully getirilecekti. Dolayısıyla, o eski program böylesine bir tarihçeyi de sayfaları arasında saklıyordu.

Savaşların tarihlerini yazanlar pek çok, ama yabancı ülkeler arasındaki böylesine unutulmuş dostluk konserlerinin izini sürenler ne yazık ki pek az. Eski bir konser programında *Faust*'un Paris'te İstanbul için yeniden canlanışına tanık olurken, bir yangında yok olan Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu'nu düşünüyor insan. Üstelik Sultan Abdülmecid'in XIV. Louis'nin Versailles'daki opera binasıyla kıyaslanan ve Théophile Gautier'nin "Louis XIV orientalisé" olarak tanımladığı bu yitik İstanbul opera binasını da Paris Operası'ndan Charles Séchan *döşemiş* ve salonun içini sahneden gösteren tam sayfa gravürü 25 Haziran 1859 tarihli Fransız L'Illustration dergisinde Paris'te yayımlanmıştı. Ressam Ayşe Türemiş sonradan o gravürü devrin gazete tasvirlerinden edindiği bilgilere dayanarak renklendirecek ve bugün üzerinden altı şeritli bir yolun geçtiği, yitirdiğimiz o harikulâde sahneyi bir kere daha gözlerimizin önünde canlandıracaktı. Paris Operası'ndaki "Les Sinistrés des Stamboul" gala konserinin orijinal programı işte böylesine bir düşünce zincirini oluşturuyor şuurumda. Ve makaleme son noktayı

Emre Aracı Paris Operası önünde (Fotoğraf: Bilge Aracı)

koyarken bir anda takvime bakıyorum: 8 Aralık 2020, Salı gününü gösteriyor. O konserin tam tamına 112. yıl dönümünde, üstelik yine bir Salı günü, bu yazıyı hiç farkında olmadan kaleme almış olmaksa tesadüfün de ötesinde bazı tarihî ve manevi bağların mevcudiyetine inandırıyor beni...

Emre Aracı'nın Andante'deki geçmiş yazılarının tamamına www.emrearaci.weebly.com adresinden ulaşabilirsiniz.